

A ZÓRZAVAR KEZELÉSE

Az ARMEE D'AUJOURD'HUI 1994. áprilisi számában
megjelent cikk fordítása

Írta: Michel Tatu

Fordította: Venyige László alezredes

Inmár nem szorul bizonyításra, hogy a kommunizmus és a hidegháború vége jókora felfordulást okozott a nemzetközi küzdőtéren. A 80-as évek végén a liberális demokrácia végleges győzelméről elterjedt optimista elméletek időszerűek lehettek a berlini fal leomlásakor, de a nacionalizmus és a fanatizmus nagy feltámadásával, a világot azóta elárasztó erőszak Európáig zúduló hullámaival nem tudtak dacolni. Az az inkább mítikus entitás, amelyet pontatlanul "nemzetközi közösség"-nek neveznek, teljességgel tehetetlenek bizonyult ezzel az előre nem látott zűrzavarral szemben.

***

Mielőtt megvizsgálánk, hogy miképpen lehetne orvosolni ezeket a zavarokat, érdemes áttekinteni ennek az új felállásnak a főbb tényezőit, ugyanis nagy a valószínűsége, hogy még hosszú éveken keresztül számolnunk kell velük. Legalább kettőt vegyünk számba közülük.

Az ideológiák napja leáldozott, legalábbis egy jó hosszú időre, de ez nem jelenti azt, hogy egyszermind a fanatizmusnak is vége. Csupán az történt, hogy a "klasszikus", azaz filozófiai vagy "tudományos" alapú ideológiák (mint a marxizmus) - bármekkora teret nyertek is - háttérbe szorultak a most újra felerősödő, sokkal régebbi eszmékhez és hitvallásokhoz képest. A vallási integritás éppoly forradalminak tünteti fel magát, mint a világi ideológiák, azzal a súlyosbító körülménnyel, hogy a legpusztítóbb szenvedélyeket és az "a cél szentesíti az eszközt" sztálini elvét törvényesíti az istenség nevében.

***

A nacionalizmus - pontosabban az etnikai, törzsi, nemzeti felsőbb-ségtudat - két okból is veszélyes: egyrészt azért, hogy erőszakosan és gyakorlatilag figyelmeztetés nélkül rombol szét olyan társadalmakat, amelyek hosszú éveken keresztül működtek a több etnikumú és több kultúrájú népesség zavartalan együttélése alapján; másrészt azzal, hogy kibékíthetetlen ellentéteket szül: az ellenség már nem azért ellenség, amit tesz, vagy amit hisz, hanem egész egyszerűen csak azért, ami. Innentől kezdve a konfliktusokat nem lehet csupán politikai változásokkal megoldani, ahogy az ideológiák akarták. Földrajzi változásokhoz is - és főleg azokhoz - vezetnek, és mindahoz, ami ezzel jár: területhódításhoz, romboláshoz, "etnikai tisztogatás"-hoz.

A kétpólusú világ megszűnése a legkülönbözőbb törekvéseknek hagyott szabad teret. Az egyik szuperhatalom tartósan legyengült, a másik pedig ereje teljében sem szívesen bonyolódik bele olyan távoli konfliktusokba, ahol már nincs jelen a történelmi rivális, hogy hasznot húzzon belőle. Ennek következtében szinte teljes szabadságot - úgy is mondhatnánk: büntetlenséget - élveznek szinte a világon nem csak hódítási mániában szenvedő diktátorok, hanem egyazon területen belül marakodó bandavezérek és törzsfőnökök is. Az egykori világhatalmi törekvéseket a regionális imperializmus váltotta fel, amelynek még kiszámíthatatlanabbak a következményei.

***

A háború helyi haszonélvezői kedvük szerint ügyködhetnek, amál is inkább, mert könnyebben szerezhetnek maguknak fegyvert, mint a múltban: a szovjet arzenál, amely egykor Moszkva szigorú ellenőrzése alatt állt, ma már hozzáférhető a magán-fegyverkereskedelem számára, s a háttérben ellenőrizhetetlenül folyik a nukleáris anyagok drámai következményekkel fenyegető szétterjedése.

Ezekhez az újkeletű tényezőkhez vegyünk hozzá egy régebbit, amely azonban az utóbbi időben sokkal nagyobb jelentőségre tett szert. A kommunikáció terén bekövetkezett robbanásnak és elsődleges következményének, a tömegtájékoztató eszközök elterjedésének kettős hatása van. A képi megjelenítésnek juttatott elsőbbség természetes módon előnyt biztosít az erőszak látványának, és érzékenyebbé teszi a közvéleményt a nemzetközi problémák iránt, ugyanakkor csömört vált ki az emberekből. Még ha nem is jutnak el

mindentovábbá a médiák, azért a legvérlázítóbb jelenetek összeválogatásával igyekeznek felháborodást kelteni. Az sem mellékes, hogy ezeknek az információknak a közlése gyakorlatilag azonnali: az utóbbi időben rendszerint megelőzi a politikai döntést, amelyet úgy tekintenek, mint az eseményekre való utólagos "reagálást".

A legerősebb országokat ma már kereskedő szemléletű, liberálisan demokratikus rendszerek kormányozzák, mindazokkal a magától értetődő előnyökkel, amelyek ebből következnek, de a vele járó nehézségekkel is. A kormányoknak gondot kell fordítaniuk a politikájukkal elérhető konszenzusra, egyszerűbben: a népszerűségükre. Erős az a tendencia, hogy inkább követik a közvéleményt és az eseményeket, semhogy irányítanák az elsőt és elébe menének az utóbbiaknak. A politikai éleslátást és képzelőerőt elhomályosítják a közvéleménykutatók eredményei, amelyek pedig végeredményben csak a fentebb említett tömegtájékoztatási dömping visszatükröződései. Abból adódóan pedig, hogy ezeknek az országoknak a többségében a gazdasági kapcsolatokkal együtt a gazdasági nehézségek is nemzetközi kiterjedésűekké válnak, a kereskedelmi érdekek sokkal meghatározóbbak, mint valaha. Annyira, hogy feledtetik az olyan "rég" értékeket, mint a méltóság és a bátorság...

***

Ilyen körülmények között ne csodálkozzunk a "nemzetközi közösség" tévovázásán és tévedésein, amelyekkel a világ új viszáltságát fogadja. A vezetői nem vízionáriusok, hanem funkcionáriusok. Ők maguk is, a társadalmak is még csak az elején tartanak egy hosszúnak ígérkező tanulódőnek. Majd menet közben és csak fokozatosan fog alkalmazkodni a világ az új helyzethez. Ez a folyamat, amely egyébként már elkezdődött, okot ad némi elmélkedésre.

Jóllehet, az ideális cél továbbra is a béke és az egyetemes igazság, úgy látszik, mintha a közvélemény beletörődne abba a nyilvánvalóságba, hogy soha nem fog sikerülni örökre véget vetni minden konfliktusnak és helyrehozni minden hibát, amely csak létezik a világon. Először is, mert nincs olyan "egyetemes" norma, amely igazolna egy ilyen vállalkozást: hiába hivatkozik mindenki bizonyos fogalmakra, mint az "emberi jogok", ha nem mindenki számára ugyanaz a tartalmuk. Másodszor: mert egyetlen nemzetközi szervezetnek sem lesz hozzá soha megfelelő eszköze, sőt hajlandósága sem, még annyira sem, mint egyetlen nagyhatalomnak, vagy egy országcsoporthoz.

Azokon az "értékeken" túl, amelyeket egy szervezet vagy csoport egyetemesnek feltételez, a nemzeti érdekek mindig meghatározóak maradnak. Abból, hogy egy koalíció az ENSZ jóváhagyásával véget vetett a Kuvait elleni agressziónak, nem következik egyenesen, hogy ugyanaz a koalíció, vagy egy másik újra fel fog lépni egy hasonló kalandorvállalkozás ellen.

A humanitárius segítségnyújtás hamar elérte a korlátait. A nemzetközi aktivitásnak ez az oldala minden bizonnyal tartósan az előtérben marad; különösen a nagy nyugati demokráciák részéről lesz ez továbbra is természetes válasz arra az együttérzésre, amelyet a médiákban a nyomorúságról és erőszakról bemutatott képek ébresztenek. Ugyancsak tartósnak szánják a "humanitárius beavatkozáshoz való jog" alkalmazását, amely új fogalom a lakosságnak az illetékes kormányok hozzájárulása nélkül juttatható segélyadományokat takarja, s a hatása még akkor is kedvező, ha a megvalósítása meglehetősen korlátozott: a diktátorok többé nem tekinthetik magukat büntetlenül népük "tulajdonosainak"; bizonyos esetekben legalábbis rendre lehet utasítani őket.

Még annyit a humanitárius akciókról, hogy rendeltetésüknél fogva csak rövid távú célokat szolgálhatnak. Csak arra valók, hogy sürgősen enyhítsék egy adott helyzet legdöbbenetesebb következményeit, és semmiképpen sem pótolhatják a politikai lépéseket, amelyeknek közép- és hosszú távú célkitűzések elérésére kell irányulniuk: a helyzetet előidéző okok megszüntetésére, a konfliktusok rendezésére, a béke helyreállítására. E nélkül a perspektíva nélkül a humanitárius segély csakis fonák eredménnyel járhat: akár úgy, hogy a tehetetlenség igazolásaként újabb áldozatokat szolgáltat a későbbi túlkapások számára, akár pedig azért, hogy a hadviselő felek, vagy a háború egyéb vámszedői a saját hasznukra fordítják, s így a segély az egyébként elhatározott embargók és más gazdasági szankciók kijátszásának eszközévé válik.

Az ENSZ gyengesége csupán következménye mindezeknek a tényezőknek. Mindazonáltal elég jelentős eredményeket ért el a nemzetközi szervezet az utóbbi években. A hidegháború által szisztematikusan - és mesterségesen - szított antagonizmusok megszüntével ma már az együttműködés szelleme uralkodik a szervezetben, főleg a Biztonsági Tanácsban belül, ami nagyon sok esetben leküzdte a vétőjog jelentette akadályokat és a cselekvésképtelenséget, amely a gyakorlásával járt. Elismert tény, hogy az ENSZ a konfliktusok

rendezésének a legfelső fóruma, és egyre inkább azzá válik a jövőben. Az utóbbi öt évben tizenhárom akciót hajtottak végre az égisze alatt, vagyis annyit, mint az előző negyvenhárom esztendő folyamán. És ezek az akciók már nem csak békefenntartást ("peace-keeping") jelentenek, hanem a béke helyreállítására irányuló feladatokat is ("peace-making"): az egykori "megfigyelők", akik olyan passzív szerepekre voltak kárhoztatva, mint befagyott tűzszünetekre felügyelni (Ciprus), vagy szakadatlan tűzszünet-megsértéseket regisztrálni, fokozatosan átadják a helyet a "béke katonáinak", akik kényszeríteni is képesek a harcoló feleket.

***

De éppen itt mutatkoznak meg legvilágosabban a hiányosságok; elsősorban a szervezeti felépítés hiányosságai, amelyek jól tükrözik, hogy az ENSZ nincs felkészülve katonai szerep vállalására. A vezérkari bizottság, amelyet a szervezet alapítói még 1945-ben létrehoztak, a hidegháborús évek alatt mindvégig csak papíron létezett. Csak a legutóbbi időben merült fel a szervezet feltöltésének a szükségessége. Még 1993-ban is hetvenöt alatt volt tagjainak a száma (ebből vagy ötvenen katonák), és semmiféle éjszakai ügyeletet nem tartott, még akkor sem, amikor egyszerre tizenhét beavatkozás volt folyamatban... De van ennél súlyosabb dolog is. Minden jól szervezett országban elfogadott, hogy civilek irányítják a katonákat. De az is elfogadott, hogy az utóbiaknak joguk és kötelességük, hogy érvényesítsék a szempontjaikat, hogy ellenezzenek olyan feladatokat, amelyeket irreálisnak ítélnek, de legalábbis megfelelő eszközöket kérjenek ezekhez a feladatokhoz és ellenőrizzék azok végrehajtását. Az ENSZ rendszerében, ahol a hatósági jogok felhígulása minden szinten működési zavarokat okoz, semmi ilyesmi nem létezik. A legfelső szinten a Biztonsági Tanács hozza a döntéseket, amelyek a különböző tagjait nem egyformán érinti egy-egy konfliktus, és nincs mindegyik jelen az adott területen. Az ebből következő "lágy konszenzus" talaján egyre inkább a humanitárius szónoklatok helyettesítik egy határozott politikai cél megfogalmazását. Kint a területen pedig a vezetési struktúra ellentétes mindennel, ami egy kicsit is katonai; hiszen legtöbbször New York-ig és az ENSZ főtitkáráig el kell menni harcászati szintű elhatározások meghozatalához. Márpedig az ENSZ főtitkárának nincs - és valószínűleg soha nem is lesz - akkora "mellénye" és hatalma, mint bármelyik államfőnek, aki egyben a fegyveres erők főparancsnoka: elvégre csak egy diplomata a Biztonsági Tanácsban körülötte lévő többi diplomata szolgálatában.

Ilyen körülmények között meg lehet érteni azt az ingerültséget, amely szinte minden ENSZ-parancsnok részéről megnyilvánult, aki a volt Jugoszláviában teljesített szolgálatot: pusztán az a tény is sokat elárul a kéksisakosok lehetetlen helyzetéről, hogy meg kell szavazni az ENSZ-ben azt a különleges határozatot, amely feljogosítja őket egy ellenük irányuló támadás visszaverésére. De még ha ezek a kérdések el is lennének rendezve, a vegyes összetételű, legtöbbször különböző nyelvű és kultúrájú csapatok irányítása további problémákat vet fel. Éppen ezért van terjedőben az a nézet, hogy a nemzetközi katonai feladatokat külön kell választani két kategóriába: a hagyományos "békefenntartó" missziók, amelyek alacsonyabb szintű katonai beavatkozást, de annál több adminisztratív, választási és humanitárius feladatot igényelnek, maradhatnak az ENSZ hatáskörében; ez valósult meg kisebb-nagyobb sikerrel Kambodzsában, még ha a sebtében odaküldött, nagy erejű kéksisakos kontingens eredménytelen volt is a vörös khmerekkel szemben, akiket nem sikerült az ellenőrzése alá vonnia, még kevésbé lefegyvereznie, ami pedig az egyezmények tulajdonképpeni célja volt. Az erőteljesebb akciókat viszont, amelyekre akkor lenne szükség, amikor a "béke helyreállításáról" van szó, az ENSZ "alvállalkozásba" adná - akár egyes országoknak, amelyek elég erősek és kellőképpen érdekeltek is az ügyben, amilyen az USA esete volt az 1990-91-es Öböl-háborúban, de egy rövid ideig még Szomáliában is - akár pedig regionális koalícióknak vagy szervezeteknek. Ezt láttuk legutóbb a volt Jugoszláviában a NATO katonai akciója formájában, de már jóval korábban, az Afrikai Egységsszervezet libériai fellépésekor is.

***

Ez a fajta megbízás természetesen csakis jól meghatározott körülmények között lehetséges. Ahogyan az ENSZ, úgy a regionális szervezetek is csak a tagjaik által meghatározott erőt képviselnek, és katonai hitelképességük is a politikai és szervezeti összetartozásuk függvénye. A Nyugat-Európai Uniónak soha nem lesz akkora súlya a NATO-hoz viszonyítva, mint az Európai Közösségnek, amelynek elméletileg a NATO a fegyveres ereje, így nem is lesz olyan politikai és biztonsági szerepe.

Általában minél erősebb egy nagyhatalom, annál inkább igényli, hogy egyedül irányíthassa a hadműveleteket, mintsem hogy engedje felhívítani katonai erejét egy multinacionális "hogyszívjékban". Ahogy az Egyesült Államok is, valahányszor közvetlenül részt vett az ENSZ által szervezett, vagy

jóváhagyott katonai akciókban (az 50-es években Koreában, azután Kuvaitban és Szomáliában), mindig maximális felhatalmazást és önállóságot követelt magának a hadműveletek folytatásában. És ez így lesz a jövőben is, mert a béke megőrzése terén viselt felelősség nemzetközi voltának erősödése semmivel sem csorbitja a katonai műveletek vezetésének alapszabályait: szoros együttműködés a polgári és katonai hatóságok között, egységes irányítás, a résztvevő csapatok eszközeinek és személyi állományának egyöntetűsége.

Mindez megfontolandó példa Európa számára, aki csak akkor játszhatja az öt megillető szerepet Boszniában vagy másutt, ha majd valóban szervezet-
té válik politikai és katonai téren egyaránt. Ahogy egy ország védelme el-
sősorban a nemzet saját erején nyugszik, és csak azután a szövetségeken,
ugyanúgy a "béke tűzoltójának" szánt nemzetközi szintű feladatok is követ-
kezős regionális és nemzeti erőfeszítéseket követelnek, amelyekhez az
ENSZ mindig is csak "napernyőként" fog szolgálni.